

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА НА ОСНОВІ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

М. Nizhnikov,
Competitor Academy of Municipal Management

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AGRICULTURAL SECTOR BASED ENHANCING INNOVATION PROCESS AT NATIONAL AND REGIONAL LEVELS

Проведено аналіз наявної в Україні інфраструктури інноваційної діяльності. Встановлено нерозвиненість, функціональна неповнота інфраструктури, неспроможність охопити усі ланки інноваційного процесу. Виявлено передумови створення організаційно-економічного механізму регіональних інноваційних формувань в аграрному секторі. Встановлено, що важливою умовою забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора України є створення ефективного механізму відпрацювання та просування інновацій у широку виробничу, а також навчальну практику. Одним з можливих варіантів вирішення цієї проблеми запропоновано формування регіональних інноваційних центрів.

The analysis of the existing infrastructure in Ukraine innovation. Established undeveloped, incompleteness functional infrastructure, inability to cover all aspects of the innovation process. We found prerequisites of organizational-economic mechanism of regional innovation units in the agricultural sector. It is established that an important condition for the competitiveness of the agricultural sector of Ukraine is to create an effective mechanism for testing and promoting innovation in the broad industrial and academic practice. One possible solution to this problem proposed the formation of regional innovation centers.

Ключові слова: стійкий розвиток аграрного сектора, активізація інноваційних процесів, національний, регіональний рівень.

Key words: sustainable development of the agricultural sector, boosting the innovation process, national, regional level.

ВСТУП

Науково-технічний прогрес, визнаний у всьому світі як найважливіший фактор економічного розвитку, все частіше і в західній, і у вітчизняній літературі пов'язується з поняттям інноваційного процесу. Це єдині процеси, що об'єднують науку, техніку, економіку, підприємництво та управління. Інноваційні процеси можна трактувати як сукупність безперервно виникаючих якісно нових, прогресивних у технологічному відношенні явищ, що забезпечують зміну поколінь техніки та технології, а тривають вони від зародження ідеї до її комерційної реалізації. Інноваційні процеси охоплюють увесь комплекс відносин: виробництво, обмін, споживання.

На стимулювання інноваційного розвитку агропромислового виробництва та ринку інновацій і на цій основі підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції зазначають П.Т. Саблук, В.П. Ситник, Ю.Я. Лузан, М.Ф. Кропивко та інші сучасні науковці.

Загальновідомо, що, по-перше, інновації забезпечують підвищення ефективності виробничо-комерційної діяльності, а, по-друге, інвестиції можуть бути залучені тільки в ефективне підприємство. Таким чином, інновації

відкривають шлях інвестиціям. Водночас інновації — не що інше як інтелектуальні інвестиції, які разом із фінансовими та матеріальними інвестиціями забезпечують нарощування капіталізації науково-виробничої бази. Найефективніше цей капітал використовується в інтегрованих великотоварних підприємницьких формуваннях, від розвитку яких залежить конкурентоспроможність вітчизняної економіки.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Завданням статті є:

- провести аналіз наявної в Україні інфраструктури інноваційної діяльності;
- виявити умови забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Україна обрала шлях розвитку національної економіки за інноваційною моделлю. Це означає, що головним джерелом економічного зростання мають стати нові наукові знання, а рушійною силою — механізми їх розширеного продукування і комерційного використання.

На цьому наголошується і в Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 року. У процесі виконання Програми формується інвестиційно-інноваційна модель розвитку сільського господарства, що зумовлено посиленням конкурентної боротьби на ринку сільськогосподарської продукції та інтеграції України у міжнародний економічний простір [1].

Функціонування господарської системи в аграрній сфері, як і в будь-яких інших сегментах економіки за умов всеохоплюючого впливу конкурентного ринку, забезпечується інноваційною активністю економічних суб'єктів. Саме тому інноваційна діяльність є визначальним фактором успіху підприємницьких структур. Агротехнологічна підсистема національної економіки потребує ефективного використання існуючого освітнього й наукового потенціалу, інноваційних технологій. Зазначені складові інноваційного процесу можуть бути реалізовані лише за умов запровадження відповідних форм і методів інноваційної діяльності. Вони є складовими національної інноваційної системи, яка включає дотичні до інноваційної діяльності інститути та інституції, покликані забезпечити розбудову конкурентоспроможних виробництв.

Суттєвим фактором підвищення ефективності підприємницької діяльності є запровадження інновацій, які повинні мати плановий та регулярний характер. Слід наголосити, що через консерватизм, властивий товаровиробникам — аграріям, вітчизняна аграрна продукція недостатньо конкурентоспроможна на внутрішньому ринку, що стримує розвиток АПК. У межах інноваційної моделі розвитку підприємництва створюються оптимальні умови для запровадження інновацій і, таким чином, забезпечується прогресивний розвиток галузі та реалізується один із механізмів підвищення ефективності підприємницької діяльності.

Пріоритетними напрямками інвестиційно-інноваційної політики держави в аграрному секторі є створення умов для переходу економіки регіону до інноваційно-інвестиційного розвитку: підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції шляхом впровадження європейських стандартів якості, вдосконалення та оновлення асортименту відповідно до попиту споживачів; підвищення ефективності роботи сільськогосподарських підприємств за рахунок модернізації та введення нових виробничих потужностей; зростання обсягів продукції експорту; забезпечення нарощування випуску продукції, що сертифікована за світовими стандартами.

Екстенсивним розвитком аграрного виробництва неможливо досягти високих результатів. Низький рівень технологічного новаторства та неможливість трансферу технологій в аграрне виробництво призвели до ситуації, коли зарубіжні технології впливають на економічний розвиток більше, ніж вітчизняні інновації. Щорічне зростання постачання зарубіжних технологій призводить до залежності аграрного сектору України від інноваційної політики інших розвинутих країн, де домінуюче положення належить транснаціональним корпораціям, що бачать в Україні ринок збуту власних агротехнологій, а не конкурента.

В аграрній сфері слід виділити такі методи державної інноваційної політики:

— перенесення, який полягає у використанні наявного зарубіжного науково-технічного потенціалу в аграрній сфері через закупівлю ліцензій на високоєфективні технології для освоєння виробництва продукції нових поколінь;

— запозичення, який передбачає освоєння випуску наукомісткої продукції, яку виробляли раніше в індустріально розвинутих країнах, на основі використання дешевої робочої сили та частини науково-технічного потенціалу аграрної сфери економіки;

— нарощування, який полягає в тому, що за умов використання власного науково-технічного потенціалу, залучення іноземних учених, об'єднання досягнень фундаментальної і прикладної науки можна створити нові продукти і технології, які використовуються у виробництві та соціальній сфері.

Аналіз наявної в Україні інфраструктури інноваційної діяльності перш за все свідчить про її нерозвиненість, функціональну неповноту, неспроможність охопити усі ланки інноваційного процесу. Сформовано лише окремі елементи інноваційної інфраструктури. В регіонах України практично відсутні венчурні фонди, а створення центрів трансферу технологій знаходиться лише на початковій стадії. Зокрема у Полтавській області створено 3 інноваційних бізнес-інкубатори, у Луганській — 5 науково-навчальних центрів, 4 науково-впроваджувальних підприємств, 9 небанківських фінансово-кредитних установ, в Рівненській області діє 8 науково-впроваджувальних підприємств, в Івано-Франківській представлені майже всі елементи інноваційної інфраструктури — технологічний парк, інноваційний бізнес-інкубатор, дослідницький центр з питань інновацій, центр науково-технічної та економічної інформації, інноваційно-технологічний кластер, 3 центри комерціалізації інтелектуальної власності та 3 навчально-наукових центри. Достатньо розвинутою порівняно з іншими регіонами України є інноваційна інфраструктура у Донецькій, Хмельницькій, Житомирській, Миколаївській та Харківській областях. Разом з тим, є області, де з усіх елементів інноваційної інфраструктури представлено лише регіональний центр науково-технічної та економічної інформації (Сумська) або інноваційний центр (Чернігівська) [2].

Суттєвою ознакою розвитку інноваційної інфраструктури в Україні також є нерівномірність їх розподілу за регіонами. Найвищий інноваційний потенціал мають м. Київ та Київська область. Сьогодні на Київщині діють інноваційні центри різного типу, які накопичують досвід успішного супроводу інноваційних проектів на різних стадіях — Північний регіональний центр інноваційного розвитку, Інноваційний центр КП "Центр високих технологій та інновацій", Білоцерківський інноваційний бізнес-інкубатор, "Бізнес-інкубатор" та інші.

Переведення економіки аграрного сектору на інноваційну модель розвитку потребує здійснення комплексу заходів, спрямованих на приведення системи державного управління у модель економічного зростання. У зв'язку з цим основні заходи мають бути націлені на:

— зосередження в одному державному органі управління інноваційним процесом, у тому числі системою науково-технічної інформації, а також інноваційною діяльністю технологічних парків, який має скоординувати дії всіх органів виконавчої влади щодо здійснення державної політики в аграрному секторі, визначення необхідних для цього фінансових, матеріальних, інформаційних та інших ресурсів;

— удосконалення механізмів інвестиційної політики в аграрному секторі, спрямування державних коштів на перспективні наукові дослідження та інновації з можливостями самоокупності у короткі строки;

— формування інфраструктури інноваційного розвитку з ефективним інституціональним забезпеченням інноваційних процесів шляхом сприяння створенню структур (наукових, технологічних парків), найбільш ефективних з точки зору продукування та впровадження інновацій;

— створення механізмів державного стимулювання інноваційної активності суб'єктів господарювання в аграрному секторі, а також застосування різного роду запобіжних заходів щодо випуску застарілої продукції та використання неефективних ресурсо- й енергоємних та екологічно небезпечних технологій;

— удосконалення правової бази для розвитку інноваційно-інвестиційних процесів у аграрному секторі, створення реально діючих механізмів, які забезпечать суворе дотримання законодавства, усунення неузгодженості законів України, приведення у відповідність до законів підзаконних актів органів державної влади;

— поширення міжнародного інноваційного співробітництва, стимулювання участі суб'єктів науково-технічної та інноваційної діяльності у міжнародній кооперації, інтеграції України в науково-технічний та інноваційний простори країн Європи, СНД та інше.

У зв'язку з цим, першочергові дії мають бути направлені на:

— прийняття Верховною Радою України Концепції розвитку національної інноваційно-інвестиційної системи в аграрному секторі;

— забезпечення прискорення процесу розмежування повноважень між центральними органами виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності;

— забезпечення роботи Національної ради з інноваційного розвитку аграрного сектора;

— підготовку обґрунтування, розробку необхідних нормативно-правових актів для створення за участю держави фінансових, фінансово-кредитних та наукових установ з метою інвестування інноваційних проектів, інноваційних сільськогосподарських підприємств та суб'єктів інноваційної інфраструктури, розвитку новітніх технологій і проведення правових та економічних досліджень.

У формуванні конкурентоспроможного аграрного виробництва важливе місце повинна посісти наука, яка потребує структурної перебудови й переорієнтації на розробки, необхідні для аграрного ринку. Чинник, пов'язаний з інтелектуальною складовою виробничого процесу, значною мірою сьогодні впливає на дохідність і конкурентоспроможність підприємств.

За умов розвитку ринкової економіки стратегічним стає завдання аграрної науки та практики щодо ефективної матеріалізації конкурентоспроможних наукових розробок. Тут, зрозуміло, не обійтися без співпраці з владними структурами. Адже йдеться про розв'язання проблеми загальнодержавного значення: створення за допомогою системи консультування й інформаційних послуг умов сприйнятливості агроформувань до освоєння досягнень науки.

Як вважають ряд науковців, нові агроформування, фермерські, особисті селянські господарства, агро-сервісні підприємства сформували ринковий попит на нові види добрив, нові, заходи та засоби боротьби з хворобами й шкідниками рослин і тварин, нове обладнання та конструкторські елементи оновлення техніки для сільського господарства й переробних галузей. І однією з умов успішного інноваційного розвитку країни в цілому

та агропромислового комплексу, зокрема є створення й державна підтримка різних форм кооперації та інтеграції наукових, виробничих і фінансових організацій та структур [3].

У ході дослідження сформульовано ряд актуальних концептуальних положень, які доцільно враховувати при розробці стратегії та політики інноваційного розвитку аграрного сектора України:

1. По мірі виснаження енергетичних та інших природних ресурсів, збільшення чисельності населення, загострення конкуренції на агропродовольчому ринку, зростання інших ризиків регулююча роль держави суспільно-економічного життя, в тому числі в інноваційній сфері, має зростати.

2. Якщо проблеми, які відчутно перешкоджають розвитку економіки, тривалий час не долаються існуючими ринковими механізмами, то їх рішення має взяти на себе держава. В Україні однією з таких традиційно є проблема інноваційного розвитку аграрного сектора.

3. Економіка аграрного сектора може бути інноваційною настільки, наскільки система державного управління АПК на рівні підприємств галузі є інноваційно орієнтованою.

4. Для переведення аграрного сектора України на інноваційний шлях розвитку недостатньо лише діючої фінансової, методичної, інформаційної та консультаційної підтримки держави. Необхідно, з одного боку, істотно посилити названі види допомоги, з іншого — розширити напрями діяльності держави у вирішенні проблем інноваційного розвитку галузі.

Базуючись на перелічених концептуальних положеннях, можна зробити висновок про доцільність комплексного підходу до стимулювання інноваційної активності в аграрному секторі, а також створення в системі державного управління АПК спеціалізованого блоку, що виконує функції інноваційного розвитку галузі, який охоплює державний, регіональний та районний рівні.

Основні функції зазначеного блоку: розробка стратегії, політики та програм інноваційного розвитку аграрного сектора; економічне стимулювання впровадження інновацій в підприємствах галузі (надання пільгових кредитів на реалізацію інноваційних проектів, пільгове оподаткування у період їх освоєння, страхування даних проектів на пільговій основі); організаційна, правова, інформаційна та консультаційна підтримка споживачів інноваційної продукції; всебічна пропаганда інновацій (організація виставок, семінарів та інших заходів); формування банку інноваційних ресурсів та забезпечення доступу споживачів до нього на безоплатній основі; підготовка конкурентоспроможних кадрів, розвиток науки, насінництва та племінної справи тощо.

Важливою умовою забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора України є створення ефективного механізму відпрацювання та просування інновацій в широку виробничу, а також навчальну практику. Розглядаючи можливі варіанти вирішення цієї проблеми, ми дійшли висновку про те, що найбільш доцільними з них є регіональні інноваційні формування. Інноваційні формування покликані створювати умови для підвищення сприйнятливості агропромислового виробництва до науково-технічних, технологічних та організаційно-економічних нововведень. Інноваційні формування за своєю організаційною структурою та призначенням є гнучкими та динамічними технопарковими формуваннями. При досягненні поставлених цілей та завершення виконання

договірних зобов'язань деякі з них можуть бути, за бажанням партнерів-засновників, скасовані або переорієнтовані на виконання інших інноваційних завдань.

В умовах існуючого дефіциту на багато видів ресурсів ці формування спільно з органами управління агропромислового розвитку на місцях дозволять цілеспрямовано концентрувати спеціалізовану техніку, засоби захисту рослин і тварин на освоєнні конкретних машинних технологій, інших науково-технічних нововведень, отримувати найбільшу віддачу від раціонального використання їх. Інноваційні підприємства взаємно збагачують працівників науки та виробництва, дозволяють гідно оцінити плідну працю вчених і фахівців, сприяють створенню для них сходинок наукового та посадового зростання.

Організаційно-економічний механізм розвитку регіональних інноваційних формувань повинен включати всю сукупність форм та методів здійснення інноваційної діяльності, взаємопов'язано та узгоджено функціонувати з метою вирішення основного завдання — розвитку та прискорення науково-технічного прогресу в аграрному секторі економіки країни.

Як передумови створення організаційно-економічного механізму регіональних інноваційних формувань в АПК є:

- посилення державної підтримки розвитку інноваційної діяльності, стійке зростання витрат на здійснення наукових досліджень та розробку інноваційних проектів науково-технічного та освітнього потенціалів;
- підвищення інноваційної активності організацій та наукових установ АПК;
- концентрація ресурсів на пріоритетних напрямках, які забезпечують реалізацію конкурентних переваг інноваційних розробок на ринку;
- забезпечення безперервності фінансування бізнес-проектів на всіх стадіях інноваційного циклу;
- формування системи моніторингу та оцінки результативності наукових закладів;
- стимулювання приватного сектора на інноваційну діяльність та інновації;
- своєчасне (безперервне) забезпечення вітчизняними матеріальними, технічними, фінансовими ресурсами, кваліфікованими кадрами;
- зниження мит з імпорту устаткування та приладів для проведення досліджень та наукових розробок;
- адаптація зарубіжної технології в агропромисловому виробництві країни.

В умовах ринкових відносин освоїти будь-яке нововведення в цілому по АПК у даний час практично неможливо. Доцільна так звана точкова технологія інноваційної діяльності, в якості якої можуть виступати мережі державних демонстраційних підприємств на базі навчальних господарств аграрних ВНЗ, законодавчо заборонивши їх приватизацію, призначених для відпрацювання, демонстрації та передачі на безоплатній основі аграрним товаровиробникам, державним інформаційно-консультаційним службам (ІКС) та спеціальним навчальним закладам аграрного профілю кращих технологій виробництва аграрної продукції та інших інновацій, які представляють інтерес для галузі.

Інформаційно-консультаційна служба агропромислового комплексу як формування інноваційного типу є важливим інструментом реалізації наукового забезпечення галузі, яка надає допомогу аграрним товаровиробникам в освоєнні інновацій та передового досвіду як вітчизняного, так і зарубіжного.

Діяльність ІКС сприяє оперативному використанню досягнень науки і техніки та постійному техніко-технологічному оновленню агропромислового виробництва, удосконалення технічного потенціалу. Створюючи інформаційно-консультаційну службу та підтримуючи її, керівники аграрних підприємств вирішують завдання управління інноваційним процесом на його заключній стадії, коли аграрні товаровиробники отримують дані не тільки про самі нові проекти, а й про їх освоєння у виробництві.

ВИСНОВКИ

Наявність такої мережі демонстраційних підприємств буде сприяти зростанню кваліфікації працівників аграрного сектора, постійній підтримці його на сучасному рівні. В результаті відпаде необхідність пошуку висококваліфікованих фахівців у сусідніх та інших регіонах, а, тим більше, запрошувати їх з-за кордону. Останнє, судячи з публікацій, практикується деякими великими аграрними підприємствами, які здійснюють виробництво на промисловій основі. Для забезпечення необхідної доступності послуг демонстраційних підприємств, бажано, щоб вони були у всіх суб'єктах країни, в тому числі в тих, в яких немає аграрних ВНЗ.

Через особливості цільового призначення демонстраційних підприємств, за організаційної структури та чисельності персоналу вони повинні істотно відрізнитися від основної маси звичайних аграрних підприємств: бути багатогалузевими (це дозволить відпрацювати та передати споживачам більшу кількість технологій); за кожною підгалуззю мати відносно невеликі виробничі підрозділи, очолювані фахівцями вузького профілю (такі працівники мають більш високу кваліфікацію). У зв'язку з цим у демонстраційних підприємствах чисельність технологів, наприклад, агрономів, буде значно вищою.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України: Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року від 19 вересня 2007 р. № 1158 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page>
2. Жовнірчик Я.Ф. Модернізація механізму оцінювання результатів діяльності місцевих органів виконавчої влади / Я.Ф. Жовнірчик // Інвестиції: практика та досвід. — 2010. — № 16. — С.84—87.
3. Саблук П.Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П.Т. Саблук // Економіка АПК. — 2010. — № 1. — С. 3—13.

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2007), "On approval of the State Target Program of Ukrainian villages for the period 2015 to September 19, 2007 № 1158", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page>.
 2. Zhovnirchik, Ya.F. (2010), "Upgrade mechanism performance evaluation of local authorities", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 16, pp. 84—87.
 3. Sabluk, P. T. (2010) " Clustering as a mechanism to boost competitiveness and social orientation Agricultural Economics ", Ekonomika APK, vol. 1, pp. 3—13.
- Стаття надійшла до редакції 09.02.2014 р.*